

Η Κυθρέα στην πορεία του χρόνου μέσα από τα μάτια ξένων επισκεπτών της

της Ανθής Πέτσα - Σαββίδου

"Ανέκαθεν, η καίρια γεωγραφική θέση της Κύπρου οδηγούσε στα λιμάνια της τα τολμηρά καράβια που ταξίδευαν μεταξύ Ανατολής και Δύσης, που αντιμετώπιζαν την οργή του υγρού στοιχείου και τη μανία των πειρατών. Πολλοί από όσους πέρασαν από την Κύπρο αισθάνθηκαν την ανάγκη, γράφοντας τις εμπειρίες των ταξιδιών τους, να περιλάβουν σ' αυτές και κείμενά τους για το μεγάλο και ωραίο και εξωτικό για την παλαιά Ευρώπη νησί της Ανατολικής Μεσογείου. Μερικοί έγραψαν ειδικά δοκίμια και άλλα κείμενα για την Κύπρο. Και των μεν και των δε τα γραπτά συνθέτουν μια μοναδική, εκπληκτική και ανεκτίμητη συλλογή".

Αυτά αναφέρει προλογίζοντας το έργο του "Η Κύπρος ανά τους Αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της" ο Άντρος Παυλίδης. Στην πλούσια ανθοδέσμη των τεκμηρίων βρίσκουμε την Κυθρέα να αναφέρεται από αρκετούς επισκέπτες που κατά καιρούς περιδιάβαζαν τη χώρα μας, τα δε σχόλιά τους όσον αφορά τον "καταπράσινο παράδεισο" της δε θα διέφεραν από τα σχόλια οποιουδήποτε σύγχρονου επισκέπτη.

Διαχρονική η Κυθρέα, παραμένει για μας η αφετηρία και το τέλος της γήινης πορείας μας. Όποιο και αν ήταν το όνομα της στο πέρασμα των αιώνων, είτε αυτή ονομαζόταν Χύτροι ή Chytrea, είτε άκουε στο όνομα Κυθρέα ή την φώναζαν Τζυρκά, επρόκειτο πάντα για το ίδιο σκηνικό... ο ίδιος κεφαλόβρυσος, τα ίδια καθάρια νερά, τα ίδια πηλάτια, οι ίδιοι μύθοι..

Ένας από τους πρώτους, που περιόδευσαν συστηματικά και διερευνητικά σχεδόν ολόκληρο το νησί μας, ήταν ο Άγγλος περιηγητής Ρίτσαρντ Πόκοκ (Richard Pockocke). Ο Πόκοκ έφτασε στην Κύπρο στις 28 του Οκτώβρη το 1738 και έφυγε το Δεκέμβρη του ίδιου χρόνου.

Στις περιγραφές του για την Κυθρέα, αναφέρει μεταξύ άλλων, πως... *"την 21η του μηνός ταξιδεύσαμε προς τα βορειοδυτικά, σε ένα χωριό που ονομάζεται Κυθρέα (Citreaa) από τους Γάλλους... Είναι όμορφα τοποθετημένο ανάμεσα σε κήπους από μουριές για τους μεταξοσκώληκες. Οι άφθονες πηγές νερού που τροφοδοτούν το υδραγωγείο της Σαλαμίνας ευρίσκονται σε υποηχογίσιμη απόσταση, ανάμεσα στους λόφους"*.

Ο επίσης Άγγλος περιηγητής Αλεξάντερ Ντράμμοντ (Alexander Drummond) επισκέφθηκε την Κύπρο δυο φορές, το Μάρτη του 1745 και τον Απρίλη του 1750, το 1754 δε εξέδωσε σε βιβλίο τις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις.

"...Καθ' οδόν προς το μέρος αυτό, δεν συνάντησα τίποτε το ενδιαφέρον που ν' αξίζει

να αναφέρω, μέχρις ότου διασταύρωσα τους λόφους και έφθασα στην Κυθρέα (Citraea) που είναι μια συνεχής αλυσίδα από περιβόλια και καθοκαιρινά (εξοχικά) σπίτια μεγάλων διαστάσεων. Όλα ήσαν σε μεγάλη ανθοφορία και χαρούμενη βλάστηση, όντας αρδευόμενα από τρεχούμενο νερό ρυακιών, διοχετευόμενο σε κάθε χωράφι μέσω μικρών καναλιών".

Ο Ιταλός Αββάς Τζιοβάννι Μαρίτι υπηρέτησε στο εδώ προξενείο της Τσοκάνης και έζησε στη χώρα μας για 7 χρόνια περίπου. Ήταν άνθρωπος μορφωμένος και καλλιεργημένος, υπήρξε δε αντεπιστέλλων μέλος της Ακαδημίας των Ειδικών περί τις καλλιέργειες της Φλωρεντίας καθώς και φυσιοδίφης. Τα κείμενά του για τη Κύπρο μας είναι τα σημαντικότερα που έχουμε από ξένο επισκέπτη κατά τη μακρά περίοδο της Οθωμανικής κατοχής της.

Έφτασε στην Κύπρο στις 2 του Φεβράρη το 1760 και έφυγε επιστρέφοντας στην Φλωρεντία στις 6 του Οκτώβρη το 1767.

Στο εκτενές κείμενο του "Ταξίδια στο νησί της Κύπρου" έβρισκε ο μελετητής πλήθος πληροφοριών για την Κύπρο και την κατάσταση στην οποία βρισκόταν κατά το 18ο αιώνα και για τους θεσμούς που ίσχυαν τότε, καθώς και για ποιά σύγχρονά του σημαντικά ιστορικά γεγονότα - κίνημα κατά του Χαλήλ Αγά, επιδημία πανώλης το 1760, κλπ.

Στο ενδέκατο κεφάλαιό του διηγείται τα της αναχώρησής του από τον Άγιο Χρυσόστομο και την άφιξή του στην Κυθρέα, περιγράφοντας την κωμόπολή μας:

"Κατεβήκαμε άγονους και γεμάτους πέτρες λόφους, και προσεγγίσαμε το χωριό Κυθρέα (Citrea), πέντε μίλια ανατολικά του Αγίου Χρυσοστόμου, Το χωριό ευρίσκεται κάτω από μια κορυφή της βόρειας οροσειράς, που ονομάζεται Πενταδάκτυλος (Pentadactylou)".

"Η Κυθρέα αποτελείται από διάφορα χωριά που το ένα είναι κοντά στο άηθο. Οι συκαμινιές ολόγυρά τους, σχηματίζουν πραγματικό δασάκι. Αυτή η περιοχή είναι μία από τις πιο παραγωγικές στο νησί, είναι πλούσια ιδιαίτερα στην παραγωγή μεταξιού και βαμβακιού και οι εκτάσεις της αρδεύονται αδιάκοπα από μια πηγή στα βόρεια του χωριού, ονομαζόμενη Κεφαλήβρυσον (Cefalofriso), δηλαδή κεφαλή της βρύσης, και σ' αυτήν τρεις μεγάλοι πίδακες ρίχνουν έξω τόσο πολύ νερό, ώστε λίγα μόνο βήματα από την πηγή γυρίζει έναν νερόμυλο. Υπάρχουν πολύ περισσότεροι νερόμυλοι χαμηλότερα, που αθέθουν το σιτάρι για τις γύρω περιοχές και για την πόλη της Λευκωσίας που ευρίσκεται οκτώ μίλια μακριά. Κατά την αρχαιότητα, το νερό αυτό μεταφερόταν μέχρι και τη Σαλιμίνα μέσω υδραγωγείων από τα οποία είναι ακόμη ορατά μερικά κατάλοιπα.

Και ας μη αφηθεί κάποιος να φαντάζεται ότι εδώ βρισκόταν η αρχαία πόλη Κύθηρα στην οποία βρισκόταν ο ναός της θεάς Αφροδίτης - διότι αυτή η πόλη βρισκόταν μεταξύ Λεμεσού και Πάφου. Το χωριό για το οποίο τώρα ομιλώ ονομαζόταν Χύτροι (Citri) και τώρα οι Ευρωπαίοι το αποκαλούν Σίτερα (Citera) και οι Έλληνες το ήνε Τζυρκά (Cirga).

Από την πηγή, απ' όπου αρχίζουν οι καλλιέργειες των συκαμινιών, μέχρι την πεδιάδα όπου τελειώνουν, η απόσταση είναι περίπου δύο μίλια..."

Στο εικοστό πάγιο κεφάλαιο του Μαρίτι βρίσκουμε την Κυθρέα να παίζει, λόγω του κεφαλήνυσσού της, σημαντικό ρόλο στην εξέγερση του 1764 εναντίον του Χαφίζ Μεχμέτ Εφέντη, Κυβερνήτη της Κύπρου, για τους αβάσταχτους φόρους που επέβαλε στους κατοίκους του νησιού.

"...Μερικές εκατοντάδες από αυτούς αντέδρασαν ανοικτά και, με μαχητικές διαθέσεις, συγκεντρώθηκαν στο χωριό Κυθρέα στο οποίο ευρίσκονται οι αλευρόμυλοι που προμηθεύουν με αλεύρι την Λευκωσία, έκοψαν το νερό και το κατηύθυναν σε άλλα κανάλια, έτσι ώστε να προκαλέσουν την διακοπή της εργασίας των μύλων και την διακοπή της καθημερινής προμήθειας της Λευκωσίας. Η Λευκωσία βρέθηκε σε ξεσηκωμό και ο κυβερνήτης, βλέποντας ότι ο λαός ήταν έτοιμος για μια σοβαρότερη εξέγερση, διευθέτησε το ζήτημα όσο καλύτερα μπορούσε και έπεισε τους δυσαρεστημένους να αποχωρήσουν από την Κυθρέα, δίνοντάς τους υποσχέσεις ότι δεν θα υπήρχε περαιτέρω απαίτηση για την πληρωμή των 14 πιάστρων".

Ένα χρόνο μετά, τον Αύγουστο του 1765, σε παρόμοια εξέγερση για άρνηση πληρωμής του κεφαλικού φόρου, 2000 στασιαστές κατέλαβαν ξανά τους μύλους της Κυθρέας.

Στο επόμενο (21ο) κεφάλαιο του Μαρίτι, που πραγματεύεται τα "περί του εμπορίου του νησιού της Κύπρου" δεν ήταν δυνατό να μην γίνει αναφορά στην κωμόπολή μας για το μετάξι που παράγαγε:

"Το δεύτερο σημαντικότερο προϊόν είναι το μετάξι. Τον Μάιο ολοκληρώνεται η διαδικασία παραγωγής του και είναι έτοιμο για εξαγωγή δια θαλάσσης. Ο μεταξοσκώληκας τυγχάνει μεταχειρίσεως ακριβώς όπως στην Τοσκάνη, αλλιά διατρέχει λιγότερους κινδύνους από την αστάθεια του καιρού, ο οποίος, κατά την άνοιξη στην Κύπρο, είναι πιο σταθερός. Η ποιότητα του μεταξίου ποικίλλει ανάλογα με τον τόπο όπου υφαίνεται. Το καλύτερο και λευκότερο προέρχεται από την Αμμόχωστο και την Καρπασία, εκείνο με λεμονί ή ωχροκίτρινο χρώμα από την Κυθρέα και τα χωριά στην ίδια πλευρά της ίδιας οροσειράς, τα χρυσοκίτρινα ή πορτοκαλιά κουκούλια από χωριά στην επαρχία Πάφου".

Ο Κωνσταντίνος Αρχιεπίσκοπος Σινά επισκέφθηκε την Κύπρο το 1765 ή 1766 και πολύ παραστατικά περιγράφει την "κεκαθλιωπισμένην" Κυθρέαν:

«Εκ των λοιπών μεσογείων αι επισημότεροι εισίν αύται Κυθρέα, ή Κυθέρια. Αύτη διαφυλάττει μέχρι ταύτης τας χάριτας αυτής, κεκαθλιωπισμένη με τοσούτους ευθαλείς λιμώνας και οίκους τέρψεως και ευφροσύνης και ποτιζομένη δια πολλών ύδατος καθαρού ρυάκων, η δε φίληργασία, αυτός ο καταβιάζων την φύσιν τρόπος, νικάται και υποχωρεί, παραβαλλόμενος με το εύγονον και εύκαρπον, το δωρηθέν και βραβευθέν τη γη ταύτη παρά της φύσεως, ήτις εν τούτω δη τω χώρω, τρόπον τινά αμιθλιωμένη, υπεμφαίνει

όλους τους στολισμούς, όλης τας χάριτας και τα θέληντρα αυτής».

Στο οδοιπορικό του ο Μιχαήλ Ντε Βεζέν που για αρκετά χρόνια κατοικούσε στην Κύπρο (πέθανε μάλιστα σ' αυτήν το 1792) σε αναφορά για τα 16 διαμερίσματα στα οποία διαιρείτο τότε η Κύπρος αναφέρει για την Κυθρέα (Citherea) που ήταν εκείνη την εποχή ένα από τα διαμερίσματα, πως αυτή *"παράγει ωραίο λευκό μετάξι και λίγο λάδι, έχει 32 νερόμυλους για άλεσμα σιτηρών"*.

Κάτω από το ψευδώνυμο Αλή Μπεή ελ Αμπασσί (Bey el Abbassi) κρυβόταν ένας Ισπανός περιηγητής, ο Ντον Ντομίνκο Μπατία-υ-Λεϊνλίχ (Don Domingo Badia-y-Leyblich), ο οποίος ξεκίνησε ένα μεγάλο ταξίδι και πέρασε από την Κύπρο στην οποία παρέμεινε και περιηγήθηκε από τις 7 του Μάρτη ως τις 12 του Μάη του 1806.

Ο Ισπανός αυτός περιηγητής περίμενε πως θα βρει την κωμόπολη μας όπως την είχε σχηματίσει στο μυαλό του από κείμενα προηγουμένων περιηγητών... Όμως η τυρρανία και το βάρος του τούρκικου ζυγού δεν άφησαν την Τζυρκά και τους κατοίκους της ανεπηρέαστους... Βαθεία ήταν η απογοήτευσή του για το τί συνάντησε σ' αυτό τον επίγειο παράδεισο που περίμενε πως θα βρισκόταν, σε σημείο που όταν έφευγε από την κωμόπολή μας να γράψει πως εγκατέλειψε *"με αδιαφορία ψυχής τη φτωχή Κυθρέα, που έχει διατηρήσει πολύ λίγη από την ομορφιά η οποία την διέκρινε κάποτε ως τόπο διαμονής της θεάς όλων των Χαρίτων"*.

«Αναχώρησα από τη Λευκωσία στις οκτώ το πρωί της 3ης Απριλίου, για τα Κύθηρα (=Κυθρέα) (Cythera). Ταξιδεύοντας με βορειοανατολική κατεύθυνση, πέρασα στις εννέα από ένα χωριό ονομαζόμενο Μια Μηλιά (Diamiglia) και τρία τέταρτα της ώρας αργότερα έφθασα στο στόχο μου. Η μεγάλη πεδιάδα της Λευκωσίας εκτείνεται μέχρι τα κράσπεδα της Κυθρέας, που περιβάλλεται από λοφίσκους αργιλιώδους εδάφους. Ω, πόσο η ποιητική φαντασία θα θερμαινόταν με την θέα αυτών των σημείων, των αφιερωμένων από παλαιά στη μητέρα του Έρωτα. Είχα συναντήσει στη Λεμεσό ένα Άγγλο ταξιδιώτη, τον κ. Rooke, ο οποίος είχε επισκεφθεί την Κυθρέα και μου είπε ότι η φαντασία του είχε συμπληρώσει τα κενά της πραγματικής σκηνής, ώστε είχε απεικονίσει για τον εαυτό του τη θεά, περιστοιχιζόμενη από την αυλή της, ως να ήταν παρούσα. Το μυαλό μου, ελάχιστο παραδομένο στις ψευδαισθήσεις, δεν κατόρθωσε εδώ να μου προσφέρει οράματα, σε αντίθεση με αυτό που πρόσφερε στις αισθήσεις μου: οι Χάριτες, οι Νύμφες και οι Έρωτες δεν δάνειζαν τη γοητεία τους στην όψη της φτωχής Κυθρέας την οποία μπορώ να συγκρίνω μόνο με το αξιοθρήνητο χωριουδάκι του Comte Venaisin, ή το Limagne του Auvergne. Είναι απλώς μια λιωρίδα γης ακανόνιστου σχήματος, με κήπους και συκαμινιές, περίπου μια λεύγα από βόρεια προς τα νότια, αλλιά αρκετά στενή"».

Η ύπαρξη του μέρους αυτού εξαρτάται από μια πηγή στα βόρεια που χωρίζεται σε δύο ρυάκια και χύνει άφθονο νερό στην άκρη μιας κοιλάδας που ευρίσκεται μεταξύ λόφων

από καθαρό άργιλλο, οι οποίοι είναι αρκετά γυμνοί και δεν ήταν ποτέ πιο εύφοροι από όσο είναι τώρα. Μερικά σπίτια είναι σκόρπια στην κοιλάδα, καθώς και μερικοί μύλοι που προμηθεύουν την Λευκωσία με αλεύρι. Το έδαφος δεν είναι ιδιαίτερα καλό, αλλά η έλλειψη νερού στο νησί καθιστά αναγκαία την αξιοποίηση όλων των δυνατών τρόπων άρδευσης, η δε κοιλάδα, όπου το νερό μπορεί να φθάσει, είναι καλή καλλιεργημένη. Υπάρχουν βλαχανόκηποι και πολλή συκαμινιά. Αυτά τα δέντρα δεν είναι απομονωμένα ή φυτευμένα χωριστά, όπως στην Ευρώπη, αλλά συγκεντρωμένα μαζί σε ένα είδος συστάδας, που μοιάζει με φυτώριο. Παραμένουν μικρές και λιγνές, αλλά υποτίθεται ότι παράγουν περισσότερα φύλλα, και αυτά μπορούν να συλλεγούν με το χέρι από το χαμηλότερο μέχρι το υψηλότερο κλαδί του χαμόδεντρου".

"Μετά το δείπνο, αποχαιρέτησα τον οικοδεσπότη μας και αναχωρήσαμε προς τα βόρεια και βορειοανατολικά για να δούμε πρώτα την πηγή που προμηθεύει με νερό την Κυθρέα.

Στους πρόποδες των αργιλλωδών λόφων, που ευρίσκονται στα νότια μιας αθυσίδας βασάλτικων βουνών, το νερό κυλά άφθονο σε πέντε μέρη, και σε λιγότερες ποσότητες μέσω άλλων αυλακιών, και σχηματίζει συγχρόνως ένα μικρό ποταμό. Είναι διαυγές, ελαφρό, απόλυτα καθαρό και πολύ ψυχρό (όπως ήνευ) το καλοκαίρι, μια απόδειξη ότι εκρέει από μεγάλο βάθος μέσα στα βουνά είναι αρκετά έκδηλο ότι η πηγή του δεν είναι στους αργιλλώδεις λόφους. Οι ντόπιοι πιστεύουν ότι έρχεται από τα βουνά της Καραμανίας στην ηπειρωτική χώρα, και ότι περνά κάτω από την θάλασσα. Αυστηρά ομιλούντες, αυτό δεν είναι αδύνατο, αλλά είναι περισσότερο πιθανό ότι πηγάζει από την καρδιά των βασάλτικων βουνών και περνά, σε μεγάλο βάθος, κάτω από τους αργιλλώδεις λόφους αλλά χωρίς να τους αγγίζει, αλλιώς θα έχανε την καλή ποιότητα του, ιδίως διότι αυτοί οι λόφοι είναι μεταγενέστεροι και έχουν προστεθεί στην πρωτογενή μάζα των βουνών".

Η περιέργεια μου ικανοποιήθηκε και εγκατέλειψα με αδιαφορία τη φτωχή Κυθρέα, που έχει διατηρήσει πολύ λίγη από την ομορφιά η οποία την διέκρινε κάποτε ως τόπο διαμονής της θεάς όλων των Χαρίτων».

Τα ίδια περίπου με τον Αλή Μπεή είχαμε ακούσει κι εμείς μωρά σαν είμαστε να μας διηγούνται για τον Κεφαλόβρυσο... Και το δεχόμαστε για αληθινό και κάποιο μυστήριο τότε περιέβαλλε το νερό που πίνουμε.. Σαν μεγαλώσαμε μάθαμε πως τα ασβεστολιθικά πετρώματα του Πενταδάκτυλου απορροφούν τα νερά της βροχής και σαν σφουγγάρι τα μεταφέρουν στα παρακάτω πετρώματα, πούναι σκληρά. Σχηματίζεται έτσι υπόγεια μεγάλη λίμνη, τα νερά της οποίας βρίσκουν διέξοδο από το στόμα του Κεφαλόβρυσου. Τότε γελάσαμε.. Ηουχάσαμε. Σιγουρευτήκαμε πως το νερό ήταν δικό μας, κατάδικο μας και δεν μπορούσε κανείς να μας πάρει...

Ένας ακόμα αξιόλογος επισκέπτης της Κύπρου ήταν και ο βρετανός Μπαζίλ Τσιούαρτ (Basil Stewart) που από το 1904 μέχρι το 1906 περιδιάβασε την Κύπρο και επιστρέφο-

ντας στην Αγγλία έγραψε το βιβλίο *My experiences from Cyprus* (Οι εμπειρίες μου από την Κύπρο) που εκδόθηκε στην Αγγλία το 1906 και στην Νέα Υόρκη το 1908. Γράφει για την Κυθρέα στο 6ο κεφάλαιο Κυθρέα και Λευκωσία:

Η Κυθρέα (Kythrea), εξαιρουμένης βέβαια της Λευκωσίας, είναι ο μεγαλύτερος οικισμός στην Μεσαορία. Είναι ένα μεγάλο και εκτεταμένο μέρος, που απλώνεται σε μήκος περίπου τριών μιλίων σε μία κοιλάδα η οποία οδηγεί στην ρίζα του Πενταδακτύλου και υδρεύεται από ένα ρυάκι που γενικά τρέχει σε ένα αυλάκι και που δίνει στην περιοχή την γονιμότητά της και την καταπράσινή της εμφάνιση, ακόμη και όταν η υπόλοιπη χώρα είναι κατάξερη.

Ένας γρήγορα αντιλαμβάνεται τα σημάδια της αυξανόμενης ευημερίας την οποία η Κυθρέα απολαμβάνει σε αντίθεση προς τα ολιγότερο ευνοούμενα, από άποψη τοποθεσίας, χωριά της Μεσαορίας.

Τα σπίτια (στην Κυθρέα) είναι πολύ μεγαλύτερα, συνήθως δύο ορόφων, μερικά με γυαλί στα παράθυρα και με στέγες από κεραμίδια, ενώ οι κάτοικοι είναι καλύτερα βοηεμένοι.

Υπάρχουν αρκετά εκτάρια κήπων φυτεμένων με αμπέλια, ελαιόδεντρα και συκαμινιές, και το όλο μέρος θυμίζει σε κάποιον πάρα πολύ τις ελβετικές πόλεις στην κοιλάδα του Ρήνου. Η Κυθρέα είναι επίσης κέντρο της βιομηχανίας βαφής ρούχων και σχεδόν ένα στα δύο σπίτια έχει ένα μαυρισμένο ποταμάκι να τρέχει από αυτό κατά μήκος του δρόμου.

Αυτό το ινδικό ρουϊάκι βαφής είναι το χρώμα εκείνο που κυριαρχεί στα σχέδια τόσο των ανδρικών όσο και των γυναικείων ενδυμάτων, ακόμη και χαμηλά στα υποδήματά τους, και κάθε ξύλινη κατασκευή στα σπίτια τους βάφεται πάντοτε ολόκληρη με μπλέ χρώμα. Υπάρχουν πολλοί νερόμυλοι στην Κυθρέα, που εργάζονται με την δύναμη του νερού το οποίο προμηθεύονται από το ρυάκι που ρέει μέσα από το χωριό, και το σιτάρι μεταφέρεται εδώ για άλεσμα, ακόμη και από αρκετά μακρινές αποστάσεις, και μεταφέρεται πάλι πίσω ως αλεύρι.

Το αντικείμενο το οποίο μας έφερε να περάσουμε μέσα από την Κυθρέα, ήταν το ύψωμα του Πενταδάκτυλου (Pentadactylon) ένα βουνό με πέντε κορυφές που εκτείνονται προς τα επάνω σαν δάκτυλα ενός ανοικτού χεριού, όπως σημαίνει και το όνομά του.

Ένα άλλο ενδιαφέρον γεγονός είναι ότι στην ρίζα του Πενταδάκτυλου υπάρχει ένα ρυάκι με χλιαρό νερό. Το ρυάκι που τόσο γενναιοδωρα ποτίζει την Κυθρέα, λέγεται από τους ντόπιους ότι έρχεται, περνώντας κάτω από τον βυθό της θάλασσας, από την οροσειρά του Ταύρου στις απέναντι ακτές της Μικράς Ασίας.»

Γράφει η βρετανίδα περιηγήτρια Εθεήντρειτ Μ. 'Αλλέν στο 6ο κεφάλαιο Letters from Cyprus 1912 του έργου της Letters written during Foreign Travel: «Οδηγήσαμε την άμαξά μας μέχρι τους πρόποδες της πηλιάς και την αφήσαμε κάτω από ένα τεράστιο πλάτανο, όπου οι άνδρες κάπνιζαν τελετουργικά τον ναργιλέ τους και οι γυναίκες έπαιρναν νερό από μια βρύση με δοχεία σε κλασικό σχήμα. Ακολουθώντας αναρριχηθήκαμε για περισσότερο από μία ώρα μέσω του χωριού, που είναι απλωμένο στην πηλιά του βουνού. Ήταν εξ ολοκλήρου γοητευτικό και με μια θεία γαλήνη, όπως πρέπει να είναι τα χωριά οπουδήποτε για τον διαβάτη.... Λίγο μετά τα τελευταία σπίτια βρήκαμε το «κεφάλι του ποταμού» (κεφαλήβρυσον), που ήταν ο στόχος μας. Εδώ το νερό παφλάζει βγαίνοντας κατ' ευθείαν από το έδαφος σε μια αστείρευτη πηγή. Ήταν θεσπέσια εκεί. Το ρυάκι κελάρυζε κατεβαίνοντας από τον λόφο κάτω από εμάς και όλες οι χαράδρες ήσαν καλυμμένες με δέντρα. Πίσω μας οι λόφοι υψώνονταν άγριοι και γυμνοί, αλλιά εμείς είμασταν στην άκρη ενός τόπου παραμυθένιας ομορφιάς, με μικρές μώβ ίριδες, βοτρυάνθους και λευτεπίλεπτα λουλούδια γύρω μας»...

Τα χρόνια τα δίσεκτα για την Κύπρο και για το χωριό μας πέρασαν... Η Κυθρέα στη περίοδο της Αποικιοκρατίας και μετά απέκτησε ξανά την παλιά της αίγλη. Έτσι βρίσκουμε την Κυθρέα από τότε ίσα με το 1974, να τραβά το δικό της ρυθμό ζωής, με τους ελιόμυλους, τα ασβεστοκάμινια, τα λεμονόδεντρά της, με ένα ψηλό βιοτικό επίπεδο και με πανάκριβο στολίδι τον Κεφαλήβρυσον, πνιγμένη στις ρεούκες και στην άγρια πρασινάδα της.....

Η Κυθρέα μας εμπνέει ποιητές και ζωγράφους να εξυμνήσουν ο καθένας με το δικό του τρόπο τα κάλλη της ενώ η λαϊκή μούσα θα τραγουδήσει:

Ούλλιος ο κόσμος τζι αν χαθεί, Τζυρκά μου, μη κακό σου
που έσχιεις τον Τζεφαλήβρυσον τζιαί πίννω το νερό σου».

Ηλθε όμως ο βάρβαρος κατακτητής και τη χάλασε... Ξανά τα χρόνια τα δίσεκτα... Ξανά η ερήμωση, η αθλιότητα, η μιζέρια, τα ξεραμένα δέντρα, ξανά η «φτωχή Κυθρέα» του ισπανού περιηγητή Ντόν Ντομίνκο Μπατία.

Όμως...

έχει ο καιρός τα γυρίσματά του...

Τα σημερινά χαλάσματα και οι ξεραμένες ελιές και πορτοκαλιές, ο στερεμένος κεφαλήβρυσος, οι ξεριζωμένοι πλάτανοι και οι ρεούκες, θα δώσουν τη θέση τους στα ψηλά σπιτικά και στα καταπράσινα δέντρα, το νερό θα τρέξει ξανά στα αυλάκια και στις χαράγιάδες, θα ξαναβλαστήσουν οι ποταμογείτονες για να γίνει πάλι η Τζυρκά αρχόντισσα και κυρά!